

ФАКТИ-ПОДІЇ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Під юридичними подіями розуміють юридично значущі життєві обставини, настання яких не залежить від волі людини.

Дії і події можуть виникати й існувати безвідносно до права. Адже будь-які власне події є «байдужими» праву. Вони набувають правового значення в результаті застосування правової норми, тобто здійснення юридичних дій (вольових і свідомих), у результаті яких вони набувають тієї чи іншої ролі в правовому регулюванні. Стихійне лихо, народження та смерть людини, спливання певного проміжку часу тощо, зазвичай відносять до подій, та за умови вказівки на них у нормах об'єктивного права визнають юридичними фактами – подіями. Статус юридичних фактів вони набувають тільки у зв'язку із правом.

Крім того, ми маємо розуміти, що в різних суспільствах сфера правового регулювання може визначатися по-різному: великою мірою це залежить від культури і традицій того чи іншого суспільства, історичного етапу розвитку, цивілізаційної належності тощо. Наприклад, в різних країнах різні юридичні наслідки можуть виникати залежно від того, народилася дитина в шлюбі чи поза шлюбом; держави, користуючись своїми суверенними правами і сферою вільного розсуду, можуть встановлювати різний порядок усиновлення для громадян і іноземців; держави по-різному визначають, яка із подій – запліднення чи народження дитини – є визначальною для надання відповідного правового статусу; в різних суспільствах передбачено різний шлюбний вік, що також залежить від культурних традицій і від існуючого в суспільстві уявлення про зрілість людини та її готовність до створення сім'ї, тощо. Отже, ще раз підкреслимо: предмет правового регулювання є динамічним й таким, що великою мірою залежить від сформованого на певному історичному етапі розвитку суспільства соціального консенсусу щодо значущості тих чи інших обставин в житті такого суспільства. Відповідно, одні й ті ж самі події можуть здобувати різну юридичну характеристику.

Аналіз найбільш юридично значущих подій, які виступають в сімейному праві юридичними фактами, дозволяє зробити такі узагальнення:

1. Юридичні події в сімейному праві можуть виступати як правоутворюючі, правозмінюючі або правоприпиняючі юридичні факти.

2. Різновидом юридичних подій є строки. Роль юридичних фактів вони зазвичай виконують у поєднанні із іншими юридичними фактами, тобто в якості елемента фактичного складу.

3. Події в сімейному праві можуть виступати як самостійними підставами для виникнення, зміни або припинення відповідних правових відносин або правових станів (наприклад, народження дитини є самостійною підставою для виникнення сімейної правоздатності в особи, яка народилася, відповідних прав і обов'язків у її батьків), так і виконувати роль юридичних фактів тільки у складі фактичного складу як його елемент. Так,

зокрема, Сімейний кодекс України визначає фактичний склад, який дозволяє укласти чоловіку і жінці укласти шлюб: досягнення ними шлюбного віку, добровільне волевиявлення на укладення шлюбу, неперебування кожного із них в іншому шлюбі, відсутність між ними прямої лінії споріднення. Або наприклад, тільки факту непрацездатності одного із подружжя може бути недостатньо для призначення йому утримання з боку іншого подружжя.

4. Серед юридичних подій в сімейному праві можна виділяти ті, які тягнуть за собою відповідні юридичні наслідки автоматично (наприклад, народження або смерть), і ті, що лише можуть стати підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин або того чи іншого правового стану в сімейному праві за умови, що зацікавленою особою буде вчинено відповідну юридичну дію. У той же час, одна й та сама подія для різних сімейно-правових відносин може мати різні юридичні наслідки. Так, смерть одного або обох з батьків тягне за собою припинення батьківських правовідносин. У той же час, наприклад, смерть повнолітньої дитини, яка виконувала обов'язок з утримання непрацездатних батьків разом із іншими дітьми, може стати підставою для перегляду зобов'язань інших дітей щодо утримання батьків.

5. Юридичні події можуть бути поділені на відносні (викликані діяльністю людей: наприклад, народження дитини) та абсолютні (ті, які не пов'язані з діяльністю людей: настання відповідного строку). Відносний характер носить більшість подій у сімейному праві. До них можна віднести в першу чергу багато дії, які здійснені певними суб'єктами незалежно від волі інших суб'єктів у даному правовому просторі. Наприклад, втрата дружиною можливості народити дитину внаслідок протиправної поведінки щодо неї є юридичним фактом. Якщо оцінювати протиправну поведінку з точки зору тих відносин, які виникають за участю самого правопорушника (відносини з приводу притягнення до юридичної відповідальності тощо), то така поведінка здобуватиме характеристику такого юридичного факту як юридична дія, а саме неправомірне діяння. Втім, такі відносини не охоплюються предметом регулювання сімейного права. А от в межах сімейного права відповідне неправомірне діяння, що включає в себе наслідок у вигляді втрати жінкою можливості народити дитини, здобуває характеристику події, але відносної події. Таким чином, на прикладі наведеного юридичного факту можна побачити його двоїсту природу: він одночасно має ознаки юридично значущої поведінки для одних правовідносин і юридично значущої події для інших. Так, якщо людина стає стороною правовідносин або набуває певний правовий стан незалежно від своїх дій або поза своїм бажанням і волею, то юридичний факт, який слугує підставою виникнення правовідносини, є для неї подією. І, навпаки, якщо людина стає стороною правовідносини відповідно до своєї поведінки і за своїм волевиявленням, то юридичний факт, який слугує підставою виникнення правовідносини, є вчинком.

6. Науково-технічний прогрес серйозно розширює людські можливості щодо впливу на певні природні явища, що ставить перед юридичною наукою завдання щодо перегляду доктринальних положень з приводу правової оцінки тих чи інших юридично значущих обставин, що мають статус юридичних фактів для цілей правового регулювання. Так, штучне запліднення жінки, результатом якого стає її вагітність, безумовно, виступає юридичною дією, а саме юридичним вчинком. Однак це не змінює того, що саме настання

вагітності, з яким право пов'язує певні юридичні наслідки, є юридичною подією. Так само народження дитини здобуває характеристику юридичної події, незалежно від того, відбулося народження природнім шляхом чи, наприклад, в результаті кесарева розтину. При цьому сам кесарів розтин буде розглядатися як юридичний вчинок.

Застосування технологій штучного запліднення також ставить питання про визначення походження дитини, яке раніше визначалося виключно на підставі такої юридичної події як народження. Широке застосування сучасних медичних технологій більше не дозволяє пов'язувати походження дитини, якому надається юридичне значення, лише з біологічним походженням (кровною спорідненістю). Серед іншого, правила ст. 123 Сімейного кодексу України ґрунтуються на принципі визнання, згідно з яким правового значення набуває не біологічний момент народження дитини, а соціальний – намір особи визнати дитину своєю. Таким чином, визначальною стає не юридична подія – народження дитини, а й юридичний акт – визнання батьками такої дитини. При цьому визнання відбувається до народження дитини – у момент надання згоди на застосування тієї чи іншої репродуктивної технології. Особа, яка завідомо знає, що народжена дитина не буде мати з нею генетичного зв'язку, тим не менш висловлює бажання встановити батьківські правовідносини з цією дитиною. Донори навпаки, незважаючи на набуття генетичного зв'язку з дитиною, не мають права вимагати встановлення правового зв'язку, і генетична спорідненість не визнається законом достатньою підставою для цього.

У той же час, наприклад, чинне сімейне законодавство не врегульовує випадків, пов'язаних із такою юридично значущою обставиною як зміна статі особи. Так, відповідно до ст. 51 Основ законодавства України про охорону здоров'я на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. Особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі. У зв'язку із цим в сімейному праві можуть виникати питання щодо можливості збереження шлюбних відносин між особами, одна з яких змінила стать, а також щодо інших правовідносин. На даному етапі законодавець відповідних відповідей не надає.